

Туманянець Ануш Робертівна

доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Наразі, незважаючи на значний проміжок часу, який минув з моменту набуття чинності кримінального процесуального кодексу, проблемним залишається питання щодо застосування частини 6 ст. 36 КПК України в частині надання права прокурорам вищого рівня скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування.

Процесуальні строки традиційно належать до тих кримінальних процесуальних інститутів, які постійно перебувають у центрі уваги як науковців, так і правозастосовників. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012р. (далі – КПК України) вперше на законодавчому рівні закріпив розумність строків як засаду кримінального провадження, яка кореспондує завданню, передбаченому в ст. 2 КПК України і полягає у забезпеченні швидкого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

В системі передбачених кримінальним процесуальним законом гарантій забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників криміналь-

ного провадження певне місце належить саме процесуальним строкам. Значення процесуальних строків в механізмі забезпечення конкретних конституційних прав і свобод особи неоднаково. Разом із тим правильне застосування процесуальних строків виступає гарантією права на свободу і особисту недоторканність, на судовий захист, на відшкодування державою шкоди, завданою незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, тощо. Дотримання процесуальних строків покликано забезпечити оперативність та ефективність кримінального провадження, своєчасність прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій.

Статтею 36 КПК України встановлено, що Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених статтею 219 КПК. Про скасування таких постанов повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення відповідного досудового розслідування. Скасування постанов слідчих та прокурорів Національного антикорупційного бюро України може бути здійснено лише Генеральним прокурором України або особою, яка виконує його обов'язки.

У правозастосовній практиці виникають певні труднощі стосовно тлумачення такого нормативного положення як «межі строків досудового розслідування». Спробуємо визначитися із зазначеного питання.

Відповідно до ст. 113 КПК України, процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК.

Вітчизняний законодавець, визначаючи строки досудового розслідування, пішов кардинально новим шляхом встановивши абсолютно-обмежені (тобто такі, які не можуть бути продовжені) строки досудового розслідування. Так, згідно зі ст. 219 КПК України досудове розслідування повинно бути закінчено: 1) протягом одного місяця з дня повідомлення

особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (ч. 1). Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати: 1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. При обчисленні строків днями та місяцями не береться до уваги той день, від якого починається строк, за винятком строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу (ч. 4, 5 ст. 115 КПК України).

Таким чином, Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, за загальним правилом, мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування встановлених ч. 1 ст. 219 КПК України, а саме до закінчення останнього дня відповідного місяця.

У разі, якщо строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України, то правом скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня відповідні прокурори наділені у межах продовжених строків досудового розслідування з урахуванням правил встановлених ст. 115 КПК України.

Наприклад, здійснюється кримінальне провадження щодо вчинення тяжкого кримінального правопорушення. Загальний строк досудового розслідування складає два місяця з дня повідомлення особі про підозру. Строк досудового розслідування був продовжений у порядку передбаченому параграфом 4 гл. 24 КПК України відповідно до дванадцяти місяців, тобто є постанова Генерального прокурора України чи його

заступника про продовження строку досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні. Якщо до закінчення дванадцятимісячного строку процесуальним керівником буде прийнято рішення про закриття кримінального провадження, то Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня. По закінченню дванадцятимісячного строку (в наведеному прикладі), а також у випадках, якщо строк досудового розслідування закінчився і його не продовжено у встановленому законом порядку, вони такого права не мають.

Коли незаконним та необґрунтованими постановами слідчих та прокурорів нижчого рівня кримінальне провадження закрито або зупинено, то Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасовувати вказані рішення у межах строків досудового розслідування, передбачених ч. 2 ст. 219 КПК України з урахуванням правил встановлених ст. 115 КПК України. При цьому, особливу увагу слід звернути і на те, що: (а) зі змісту ст. 283 КПК України «Загальні положення закінчення досудового розслідування» випливає, що досудове розслідування закінчується з моменту вчинення прокурором однієї з вказаних у ч. 2 цієї статті дій, в тому числі, винесення постанови про закриття кримінальне провадження; (б) строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки, передбачені ст. 219 КПК України.

Контекстно зауважимо, що Європейський суду з прав людини у своїх рішеннях наголошує, що стаття 3 Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод вимагає від органів влади проведення ефективного офіційного розслідування, а неодноразове закриття кримінального провадження і його поновлення стосовно заявника слід розглядати як неефективність розслідування та затягування провадження справи (див. рішення по справам Никоненко О. проти України, Сорокоходов Д. проти України тощо). Згідно з мінімальними критеріями ефективності, які Євросуд визначив у своїй практиці, таке розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні органи по-

винні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (див. рішення у справі «Мута проти України»). Ретельність розслідування означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, і не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень. Під час досудового слідства національні органи влади не повинні приймати безпідставні рішення про закриття справи або зупинення досудового слідства, оскільки це може призвести, в тому числі, до закінчення строку давності, без вжиття необхідних заходів та зробити неможливим подальше продовження провадження. Неодноразове закриття (або зупинення) кримінального провадження та його відновлення негативно впливає на права особи, оскільки вона (особа) перебуває в стані непевності про долю кримінального провадження проти нього (див. рішення «Меріт проти України»).